
BRITANSKA ŠTAMPA O CRNOGORSKOM PITANJU U DOBA KNJAZA DANILA

Vukota Vukotić

There are no many written sources related to the relations between the Great Britain and Montenegro. The British historiography gave little importance to the relations with Montenegro. On the other hand, our historiography was little acquainted with the circumstances in the Great Britain and the British position on Montenegro which was generally recognised as negatives and fully in favour of the Ottoman Empire. However, a more detailed research led us to the conclusion that the British position on Montenegro changed in the course of time and according to the international circumstance. Therefore, special accent was placed on the British press which had the key role in the forming of the British public opinion about Montenegro and Montenegrins.

Velika Britanija je u XIX vijek ušla kao pobjednica nad Napoleonom I kod Vaterloa. Na Bečkom kongresu postala je članica Svete alijanse i čuvar evropskog mira i međunarodnog prava. Iako je u američkoj revoluciji ostala bez svojih trinaest kolonija, Britanija je očuvala i uvećala svoje kolonijalne posjede uspostavljajući dominaciju nad svjetskim okeanima. Ipak, u

prvoj polovini XIX vijeka Britanija se suočila sa više izazova na unutrašnjem planu. Njenu zahuktalu industriju pogodili su radikalni radnički pokreti, poput *ludizma* i *čartizma*, i masovni štrajkovi koji su u jednom trenutku prijetili da prerastu u revoluciju. Iako je održala unutrašnji mir, Britanija je morala da se prilagodi izazovima vremena i prođe kroz brojne reforme tokom cijelog XIX vijeka. Pod udarom kobdenizma, liberalne trgovine i ubrzane industrijalizacije nestalo je prevlasti stare zemljišne aristokratije, članova Gornjeg doma Parlamenta.¹ Nove snage industrijalaca i trgovaca srednje klase dobile su bitku sa lordovima što je i ozvaničeno usvajanjem famoznih „Žitnih zakona“. Pobjeda progresivnih snaga u društvu donijela je Britaniji i novu generaciju političara, poput Dizraelija i Gledstona, koji su bili otelotvorenje tih promjena. Nadahnuti anglikansko-protestantskim osjećajem za pravdu, vidjeli su sebe kao predvodnike civilizovanog svijeta sa božanskom misijom da tu istu civilizaciju donesu svojim brodovima na svaku tačku naše planete. Dosljedno se držeći ove politike, i konzervativni i liberalni političari i državnici Britanije, vodili su ovo moćno carstvo na putu ka imperijalizmu.

Za razliku od ostatka kontinenta, Britanija u drugu polovinu XIX vijeka ulazi bez velikih potresa koje su donijele revolucionarne godine 1848-1849. Čini se da je britansko društvo bilo previše ponosno na svoju uobičajenost i zagledano u svoju tradiciju da bi sebi priuštilo niz tako dramatičnih promjena kakve su se odigrale u Evropi. Međutim tako je samo na prvi pogled. Negdje duboko ispod te neprobojne maske tradicionalizma krile su se duboke pukotine koje su prožimale čitavu imperijalnu strukturu.² Pa ipak, Velika Britanija tokom perioda koji mi ovdje

---

¹ Anthony How, *Free trade and liberal England*, preuzeto sa <https://books.google.me>.

² Anthony How, *navedeno djelo*, str. 44. Slično mišljenje i kod Čedomira Popova u Građanskoj Evropi.

razmatramo, ulazi u sam vrhunac „viktorijanskog doba“. Čim je uspjela da se izbori sa izazovima „čartizma“ i smiri socijalne nemire Britanija silovito počinje svoj uzlet. Izgledalo je da čak ni veliki pokreti radnika, kako u ostaloj Evropi tako i u samoj Britaniji, ni brojne revolucionarne ideje i težnje nijesu u stanju da zaustave vrtoglavi napredak ove *industrial empire*³. Iako danas možemo sa lakoćom reći da čitav XIX vijek predstavlja jedinstveni primjer kako su ljudska znatiželja i ambicija bile zbraćimljene na putu sveopšteg progresa, čini se da nigdje kao u viktorijanskoj Engleskoj taj spoj nije pronašao plodnije tlo, ni doživio veći uzlet. Zaista, u tom trenutku, činilo se da se jedna izolovana ostrvska nacija ukrcala u štrokavu, zadimljenu lokomotivu u Stoktonu dok se Darlington nalazio u susjednoj galaksiji.

Čini se da jedna takva sila kakva je u tom trenutku bila Britanija, teško može obratiti pažnju na jedan mali narod na Balkanu kakav je crnogorski. U vremenu kada Crna Gora nije međunarodno priznata država, pa nije moguće imati zvanične diplomatske odnose, skoro da se ne prepoznaje razlog iz kojeg bi neko u Londonu bio zainteresovan za nju. Zaista u prvoj polovini XIX vijeka britanska javnost je bila izuzetno malo obaviještena o prilikama u Crnoj Gori i crnogorskom narodu. Opšteprihvaćena teza o egzotičnoj zemlji u planinama, širena je vijestima koje su o njoj donosili putopisci sa istoka. Malo pravih, objektivnih informacija dolazilo je do tadašnjih posmatrača i zainteresovane publike. Tako se u jednoj *Enciklopediji* iz 1839. godine (*The Penny cyclopaedia of the Society for the Diffusion of useful Knowledge Vol. XV*) našao i članak o Crnoj Gori. Informacije koje on donosi bile su šture i netačne, posebno pri geografskom određivanju položaja Crne Gore.⁴ U nekoliko

---

³ *Ibid.*

⁴ Dušan Janković, „Što je engleska publika znala o Crnoj Gori 1839. godine“, *Zapisi*, knj. XXIII, Cetinje, 1940. godine, str. 121-122. Zanimljivo da čuvena Enciklopedija Britanika nema odrednicu o Crnoj Gori.

udžbenika iz tog vremena Crna Gora se pominje samo šturo, mada se naglašava da za razliku od susjedne Srbije, Crna Gora nikad nije gubila svoju samostalnost.⁵ Naravno britanske vlasti bile su više obaviještene o Crnoj Gori i prilikama u njoj i oko nje, od javnosti. Forin ofis je redovno dobijao izvještaje svojih diplomatskih predstavnika iz ambasade u Carigradu i okolnih zemalja. Najviše obavještenja o Crnoj Gori, kao i u drugim zemljama Starog kontinenta, donosili su putopisci koji su je posjećivali. Tokom cijele prve polovine XIX vijeka u Britaniji je vladalo mišljenje, možda bolje moda, među plemstvom, da svaki mladi nasljednik treba prvo da ode u inostranstvo i iskusi druge narode i kulture. Dok se većina tih putovanja završavala u Francuskoj i Italiji, neki su, ohrabreni primjerom lorda Bajrona i njegovog učešća u Grčkom ustanku, išli na Istok u potrazi za egzotičnim mjestima i narodima. Njih je često put navodio u Crnu Goru, a o svojim putovanjima ostavljali su brojne zapise. Vjerovatno najpoznatija ličnost koja je posjetila Crnu Goru u tom periodu je ser Henri Ostin Lejard⁶, koji je na Cetinju boravio 1842. godine, kada je razgovarao sa Njegošem i o tome ostavio zapis u svojim dnevnicima.

Promjena sa duhovne na svjetovnu vlast u Crnoj Gori i proglašenje Danila Šćepčevog Petrovića za knjaza pobudila je interesovanje i vlasti i javnog mnjenja na Ostrvu. Britanska štampa prenijela je ovu vijest u svojim izvještajima⁷ a Forin ofis

---

⁵ Edward A. Freeman, *Historical Course for Schools, General Sketch 1874*, 8 The Deliverance of Greece, pp. 356: „... after the Crimean war Serbia had won her freedom and Montenegro had never lost it!“ preuzeto sa <https://books.google.me/>

⁶ Ser Henri Ostin Lejard ostaće upamćen kao arheolog i pronalazač drevne biblioteke u Ninivi, ali za crnogorsku istoriju je mnogo važnije da je bio britanski ambasador u Carigradu u vrijeme Veljeg rata.

⁷ *Morning Chronicle*, 7. decembar 1852. godine, preuzeto sa <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk>

je o svemu dobio izvještaj svog konzula u Beogradu Tomasa de Grenira de Fonteblanda. U svom izvještaju on opisuje prilike u Crnoj Gori i zaključuje da je prelaz sa duhovne na svjetovnu vlast u Croj Gori događaj na ivici satire. Međutim, konzul Fontebland je vrlo slabo poznao prilike u Crnoj Gori što se vidi i po tome da njeno stanovništvo procjenjuje na oko 350.000.⁸ Ipak, sve to je privuklo pažnju britanskih političkih krugova pa se o promjeni vlasti u Crnoj Gori raspravljalo i u Parlamentu. Kako prenosi tadašnja londonska štampa, na interpelaciju lorda Stenlija ministar inostranih poslova u vladi lorda Aberdina, lord Malmzberi je odgovorio:

...Ima još jedno pitanje koje je plemeniti baron imao namjeru da mi postavi – da li je nedavno došlo do promjena u političkim odnosima u divljoj zemlji koja se graniči sa Albanijom zvanom Crna Gora. Vjerujem da se nikakva promjena nije desila sa poštovanjem tih političkih odnosa. Poglavari te zemlje nose dvostruku titulu. On je na čelu Grčke crkve u toj zemlji, a takođe je privremeno i njen suveren. Ali uz poštovanje njegovog crkvenog čina, on je pod jurisdikcijom ruskog cara, koji se smatra glavom u cijeloj Grčkoj crkvi. Poglavari Crne Gore treba da, kao vjerujem i svi njegovi prethodnici prije njega, dobije od cara gramatu i priznanje njegovog episkopskog čina. Sa respektom prema nezavisnosti te zemlje, koje god mišljenje različitih osoba o prednostima takvog položaja, činjenica je da je Crna Gora bila nezavisna zemlja za period od oko 150 godina, i preko brojnih pokušaja učinjenih od strane Porte da je potčini sebi, ti su pokušaji i propadali jedan za drugim, i zemlja je u istoj poziciji kao i prije 200 godina.⁹

---

⁸ *Fonblanque to Canning*, 20. april 1852, FO 78/896, Copy No, 26, preuzeto sa <http://www.nationalarchives.gov.uk/>

⁹ *Morning Chronicle*, 7. XII 1852. godine, preuzeto sa <https://www.british-newspaperarchive.co.uk>

Crna Gora će u potpunosti doći u žižu evropske javnosti i diplomatskih krugova krajem 1852. godine, kada počne prvi pohod Omer-paše Latasa na nju. Koliko je evropska javnost bila zainteresovana za dešavanja u Crnoj Gori ukazuje činjenica da je za tri mjeseca pohoda Omer-paše Latasa u evropskoj štampi, u najuglednijim listovima na kontinentu, izašlo preko 500 članaka koji su tretirali ovu problematiku. Britanska štampa redovno je donosila izvještaje o stanju u Crnoj Gori, sakupljajući izvještaje iz drugih zemalja ili se oslanjajući na ono što su pisali razni dopisnici uglavnom iz Dalmacije. Zbog toga, mnogi od tih izvještaja su neprecizni ili čak skroz pogrešni. Generalni stav britanske štampe slijedio je zvaničnu politiku Londona pa se povodom crnogorskog pitanja postavljala prije svega neutralno, smatrajući da je to unutrašnje pitanje Turske. No kako se sukob širio, a intervencijom Austrije napad na Crnu Goru postao glavno diplomatsko pitanje Starog kontinenta, listovi u Engleskoj su sve više obraćali pažnju na cijelu stvar. Prateći svoju partijsku profilisanost, britanska štampa je donosila brojne članke o Crnoj Gori i Crnogorcima, u želji da upozna javnost na Ostrvu o tome, ali ti članci su ponekad bili dijame-tralno suprotni. Jedan britanski časopis, očigledno naklonjen torijevskoj struji, opisuje Crnogorce kao, uobičajeno proble-matične i nepovjerljive, ljude koji još uvijek čuvaju neke najgore osobine starih škotskih Brđana.¹⁰ Sa druge strane, bilo je listova koji donose pozitivniju sliku o stanovnicima Crne Gore. Tako u jednom od njih, liberalno i vigovski orijentisanom, prijestoničkom, *London Daily news*-u, čitamo da Crna Gora ima malu pop-ulaciju, najviše do 100.000 ljudi koji žive na teritoriji od oko 80 kvadratnih liga, pa ipak, turski komandiri se nikad nijesu vratili iz pohoda na nju osim sa porazom i sramotom. Novinar opisuje

---

¹⁰ Oxford Chronicle and reading Gazette, 16. oktobar 1852. godine, preuze-to sa <https://www.british news paper archive.co.uk>

Crnu Goru kao „ustalasio more iznenada okamenjeno“, njene stanovnike kao mišićave i žilave, uvijek sa oružjem i spremne za borbu.¹¹ Iz ovoga se jasno vidi da je britansko javno mnjenje povodom crnogorskog pitanja bilo podijeljeno i da su u britanskoj štampi provijavali stavovi i *pro* i *contra* Crne Gore. Međutim, kako zbog opšteg stava britanske politike, tako i zbog prenošenja vijesti iz drugih nenaklonjenih evropskih medija ukupna slika o Crnoj Gori u Britaniji bila je negativna. Doprinos širenju neistina o Crnoj Gori i njenim stanovnicima, predstavljajući ih kao varvare i necivilizovane, dao je u tu svrhu namjenski napravljen turski propagandni centar koji je formiran i radio je u Briselu od 1850. godine. Pod vođstvom dvojice obrazovanih osmanskih oficira, Rusten-efendije i Said-bega ovaj centar je imao zadatak da širi propagandu o Otomanskoj imperiji i njenim sukobima sa njenim hrišćanskim podanicima. Njihova namjera je bila da uz pomoć članaka koji su objavljeni u skoro svim poznatijim evropskim listovima i časopisima toga doba, brani stavove Turske i da se skoro demonizuje borba balkanskih naroda za nacionalno oslobođenje. Članci o Crnoj Gori počinju da se nižu u evropskim novinama od prvog pohoda Omer-paše Latasa na Crnu Goru 1852/3. godine, kako bi evropskoj javnosti sugerisali na prava Osmanske carevine u ovom dijelu Balkana i razvili negativnu sliku o Crnogorcima kao narodu u evropskoj javnosti.¹² Ovi članci obiluju netačnostima i pretjerivanjima posebno u pogledu crnogorsko-turskih sukoba

---

¹¹ London Daily News, 1. I 1853. godine, preuzeto sa <https://www.britishnewsnewspaperarchive.co.uk>

¹² Ljubica Klančić, „Anonimni članci o Crnoj Gori Vuka Stefanovića Karadžića“, *Glasnik entografskog muzeja na Cetinju*, tom II, Cetinje, 1962. godine, str.105-141. Kao primjer ove propagande izdvaja se stav koji su zagovarale vođe ovog centra, a to je da je u Turskoj bolji položaj hrišćana nego samim hrišćanskim državama.

na granicama. Ipak, informacije iz tih članaka dolazile su i prenošene su od strane evropskih listova. Kao primjer navešćemo jedan članak iz britanskog lista koji u decembru 1852. godine prenosi vijest da je došlo do sukoba između Crnogoraca i Turaka oko Spuža i Žabljaka. Prema ovom izvještaju Crnogorci su po naređenju knjaza Danila opkolili dva grada i nastavili borbu sa Turcima sve do Podgorice.¹³ Isti list, nakon dvadeset dana, ovoga puta iz boljih izvora, donosi članak u kojem navodi da je Žabljak još uvijek u crnogorskim rukama i da su odbijeni turski napadi da se grad ponovo zauzme. Po naređenju Omer-paše poslat je odred konjice ali je i on potučen sa crnogorskim pojačanjima iz Pipera.¹⁴ Ovi izvještaji prihvatani su kao nepovoljni, jer se štampa držala zvaničnog stava iz Dauning strita koji je bio naklonjen Turskoj. U tom duhu su nastavljeni da se nižu članci o događajima u Crnoj Gori uz čuđenje zašto Osmanska carevina to pitanje ne riješi u što skorijem roku. Zato je novinar *London standarda* pozdravio dolazak otomanske flote i njeno blokiranje albanske obale.¹⁵ Takođe slavljen je uspjeh Omer-paše Latasa nad Crnom Gorom, ali su mnogi novinari koji su pisali o ovome, ispoljili samo nepoznavanje cijele pozicije i suštine sukoba. Oslanjajući se na šture izvore koji su bili daleko od centra zbivanja, britanski novinari

---

¹³ *London Daily News*, 9. XII 1852.godine, preuzeto sa [https://www.british news paper archive.co.uk](https://www.britishnews paper archive.co.uk)

¹⁴ *London Daily News*, 29. XII 1852. godine, preuzeto sa [https://www.british news paper archive.co.uk](https://www.britishnews paper archive.co.uk) Očigledno se radi o crnogorskim trupama koje su poslate da uguše pobunu u Piperima i koje su sada napale turske trupe sa leđa.

¹⁵ Britanski list spominje da je u toj operaciji učestvovala flota sastavljena od jedne fregate, dvije korvete, tri brigatina i dvije moćne parne fregate. *London Standard* 11. januar 1853. godine, preuzeto sa [https://www.british news paper archive.co.uk](https://www.britishnews paper archive.co.uk)

su objavljivali izvještaje po kojima je Omer-paša potpuno porazio pobunjenike i povratio vlast Osmanskog carstva na svim teritorijama osim u planinama. Posebno iznenađenje za ostrvsku štampu biće austrijska intervencija za zaštitu Crne Gore i misija grofa Lajningena na Porti koja je zaustavila pohod Omer-paše Latasa. Ovim postupkom Beča je pala u vodu cijela njihova interpretacija austrijske politike. Naime, britanski analitičari prilika u Monarhiji i na Balkanu smatrali su, na osnovu izvještaja iz Hrvatske i Slavonije, da je bečki dvor duboko zabrinut zbog širenja panslavizma. Pokreti slovenskih naroda unutar Monarhije uveliko su se oslanjali i računali na ulogu Crne Gore u oslobođenju od strane vlasti. Zato su procjenjivali da pod ovim uslovima ne može biti iskrene saradnje između Austrije i Rusije, dok god se Beč plaši panslavističkog pokreta. Po njihovim analizama austrijska intervencija na Porti bila je u suprotnosti sa interesima Monarhije.¹⁶ Ipak, stvarnost se pokazala potpuno drugačijom od procjena britanskih analitičara. Misija grofa Lajningena je uspjela i Omer-paša je opozvan iz Crne Gore. Ono što novinari sa Ostrva nijesu shvatili je bila želja Beča da tim činom potpuno veže za sebe novu balkansku knjaževinu i njegovog knjaza i tako pokuša da je odvoji od tradicionalnog savezništva sa Rusijom. Međutim, taj plan nije uspio jer je Austrija pružila utočište crnogorskoj opoziciji protiv knjaza Danila, pa se on u svojoj politici okrenuo jednoj drugoj velikoj sili, Francuskom drugom carstvu. Britanska diplomatija, a za njom i ostrvska štampa, pitanje položaja Crne Gore pogrešno je vezala za jedan drugi problem – prava hrišćanske raje u Osmanskoj imperiji. Zato će zvanični London reagovati na težnje ruske politike da stavi pod svoju zaštitu sve hrišćane u Turskoj, kao na zadiranje u svoje vitalne interese. Mnogi su u Britaniji, a

---

¹⁶ *London Daily News*, 29. XII 1852. godine, preuzeto sa <https://www.britishnewsarchive.co.uk>

naročito konzervativci, smatrali da se rusko pravo na zaštitu hrišćanskog stanovništva u Turskoj zasniva na namjerno pogrešno protumačenim odredbama mira u Kučuk-Kajnardžiju iz 1774. godine. Takve stavove podržavala je i britanska štampa. Kao glavnog krivca za rat na Krimu označili su ruskog cara Nikolaja I i njegovu veliku ambiciju. Ipak, pojedini listovi dio krivice svaljuju i na britanske političare smatrajući da je „nesrećna“ promjena kabineta u Londonu ohrabrila „autokratu sa sjevera“ da pod maskom diplomatije ostvari svoje ciljeve.¹⁷ Rat je bio neminovan. U Britaniji glavni zagovornici rata postaju konzervativci, tada kao opozicija u Donjem domu parlamenta, predvođeni Dizraelijem i Stenlijem koji zamjeraju vladi lorda Aberdina da vodi protivrečnu i kolebljivu politiku. Velikii dio štampe na Ostrvu saglasio se sa ovim stavovima konzervativaca. Brojni članci iz tog vremena širili su propagandu protiv Rusije i cara Nikolaja I. Sličnog mišljenja je i novinar iz Kenta koji u svom članku navodi da je britanski kabinet načinio grešku što nije odmah po ruskom prelasku rijeke Prut zauzeo oštar stav i istakao svoje savezništvo sa Francuskom i Osmanskom carevinom. Po njegovom mišljenju da je u tom trenutku Engleska odlučno izrazila svoj stav da je ovo kršenje sporazuma i međunarodnog prava dovoljno kao *casus belli*, do rata ne bi ni došlo i ruski car bi se povukao nazad. Međutim, kako nastavlja britanski novinar, naklonost Rusima lorda Aberdina, tadašnjeg premijera, i „intrige ruskih agenata“ doveli su do toga da ruski car povuče svoje prve poteze neometano. Rezultat toga je, navodi se u članku, rat između Rusije i Turske, razaranje turske luke i dijela ratne flote kod Sinope, prisustvo savezničke engleske i francuske flote prvo u Bosforu, a sada i u Crnom moru i Evropa

---

¹⁷ *Kentish gazette*, 3. I 1854. godine, preuzeto sa <https://www.britishnews-paperarchive.co.uk>

na ivici opšteg rata, čije posljedice niko ne može da predvidi.¹⁸ Rusofobija je u Britaniji dosegla vrhunac, neometano širena od strane svih najjačih listova u zemlji i kabinet lorda Aberdina je bio prinuđen da uše u rat.

Prvi sukob velikih evropskih sila nakon Napoleonovih ratova, vođen je nespretno i traljavo u vojnom smislu i sveo se na opštekontinentalnu diplomatsku igru u kojoj je svaka od evropskih sila tražila rješenje i osiguranje za svoje interese. Pored toga, Krimski rat bio je i sukob između revolucionarnih ideja i konzervativnih stavova kako u spoljnoj politici tako i unutar samih zemalja. Ruska briljantna pobjeda nad turskom flotom kod Sinope označila je kraj osmanskog vojnog angažovanja i stavljanje Turske u potpunu zavisnost od savezničkih, britanskih i francuskih trupa. Austrijsko proglašenje neutralnosti, iako su na njenu pomoć jednako računali i saveznici i Rusija, uslovalo je neodlučnost na bojnopolju i otezanje opsade Sevastopolja. Krvave bitke na Almi, kod Balaklave i na Inkermanu nijesu dale konkretne rezultate ni za jednu od strana, a otkrile su nespремnost zaraćenih vojski i nesposobnost komandnog kadra na obje strane.¹⁹ Tako je britanski eskadron lake konjice, kao elitni odred britanske vojske u potpunosti nestao u suludom napadu naredenom od strane polusenilnog generala. Ipak, liberalno savezništvo Britanije i Francuske uspjelo je da valorizuje svoje vojno preimućstvo na poluostrvu i zauzme Sevastopolj u septembru 1855. godine. To je umirilo, donekle, strahovanja britanskih političara da će se čitava operacija pretvoriti u potpuni fijasko.²⁰

---

¹⁸ *Kentish gazette*, 3. I 1854. godine, preuzeto sa <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk>

¹⁹ Miloš Ković, *Dizraeli i Istočno pitanje*, Clio, Beograd, 2007, str. 103.

²⁰ A. Dž. P. Tejlor, *Borba za prevlast u Evropi 1848-1918*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1968, str. 101.

Krimski rat završen je na Pariskom mirovnom kongresu 1856. godine. Krajnji rasplet događaja i francusko-rusko približavanje još na samom Kongresu, presudili su da britanska štampa mirovni sporazum proglašuje porazom britanske diplomatije. Diplomatska inicijativa knjaza Danila prema silama učesnicama Kongresa u Parizu, ponovo je dovela Crnu Goru u žižu evropske diplomatije. Prijedlozima crnogorskog knjaza da se riješi pitanje i prizna *de iure* nezavisnost Crne Gore, koja ionako *de facto* postoji na terenu, pozabavila se i britanska štampa. U članku pod naslovom „Montenegro“ novinar jednog britanskog lista kaže da je knjaz Danilo uputio ovaj memorandum zbog toga što je procijenio da je njegova zemlja previše zatvorena u sadašnjim granicama i da jedva egzistira kao država. Nadalje, članak se bavi situacijom u Crnoj Gori. Nakon objavljivanja manifesta knjaz je izvršio pritisak na plemena koja ne žele da priznaju njegovu vlast i koja naginju Turskoj. Još i prije (prvog) pohoda Omerpaše, u Crnoj Gori je vladalo nezadovoljstvo i pojedini članovi vladajuće dinastije zavjerali su se protiv aktuelnog knjaza. Ovdje novinar daje zanimljivu opservaciju i kaže da je stric knjažev Đorđe Petrović spasio Danila tom prilikom, nagovarajući Austriju da interveniše u njegovu korist. Od tada, knjaz je jako nepopularan u zemlji i u svima vidi protivnike. Njegov stric, Pero, je umro u egzilu, a imovina nekoliko uglednih Crnogoraca je konfiskovana. Proglašenje novog Zakonika i uvođenje novih taksu samo je produbilo uopšteno nezadovoljstvo naroda režimom, pa novinar smatra da samo opšte cijenjena i zaslužna ličnost kao što je Đorđe Petrović drži da ne dođe do eskalacije bunta i građanskog rata u Crnoj Gori. U isto vrijeme, knjaz Danilo je riješio da pokori sva lokalna plemena. Ukoliko u tome uspije, zaključuje novinar, proširiće svoju vlast do granica sa Srbijom i do obala Skadarskog jezera. Sa druge strane, Turci okupljaju vojsku radi nove blokade Crne Gore i procjenjuje se

da će glavnokomandujući Abdi-paša uspjeti da do kraja septembra 1856. okupi oko 30.000 vojnika za novi pohod u Hercegovinu i Albaniju. Autor članka smatra da će novi turski pohod natjerati Crnu Goru da se brani i da je, ukoliko Austrija ostane neutralna, samo pitanje koliko će vremena Crna Gora moći da se nosi sa blokadom. U tom slučaju, ističe autor, uz knjaza će ostati samo pleme Petrovića, dok će se ostala plemena odvojiti od njega i između sebe izabrati vladiku koji će biti spreman da počne pregovore o miru sa Abdi-pašom.²¹ Kao osnovu za ovaj članak britanski novinar navodi pisanje listova u Srbiji. Političko približavanje Rusije i Francuske najviše je pogodilo Veliku Britaniju koja je, kao što smo već istakli, vidjela samo štetu po svoje interese u mirovnom ugovoru iz Pariza. Olako izgubljeno savezništvo sa Napoleonovim carstvom prinudilo je Englesku da u Evropi potraži nove saveznike, a njih je našla u Austriji i Osmanskom carstvu za čija se prava i suverenitet borila u ratu na Krimu. Zbog toga i njen odnos prema Crnoj Gori biva prilagođen novim uslovima u kojima se našla. Isto tako, u drugoj polovini pedesetih godina XIX vijeka, Britanija će biti zauzeta pitanjima na Dalekom istoku i učvršćivanju svog kolonijalnog carstva.²² Iz tih razloga Britanija je primorana da malo pažnje posveti pitanjima nacionalnih pokreta na Balkanu i opredjeljuje se za politiku održanja turskog suvereniteta i slijedi interese svojih novih saveznika. U skladu sa tim, stvarana je i slika o Crnoj Gori u britanskoj javnosti.

Engleska diplomatija, slijedeći svoje interese, izgradila je svoj stav prema Crnoj Gori. Za svoj cilj u crnogorskom pitanju proklamovala je ideju da se na crnogorskog knjaza izvrši

---

²¹ *London Daily News*, 9. IX 1856. godine, preuzeto sa <https://www.britishnews paper archive.co.uk>

²² Već 1856. godine počinje Drugi opijumski rat i trajeće do kapitulacije Kine u Tjencinu 1860. godine.

odlučan pritisak da prizna suverenitet osmanskog sultana i da Crna Gora dobije međunarodnu zaštitu po uzoru na Srbiju i Krit. Knjaz Danilo je ove inicijative oštro odbijao, navodeći da se time gazi viševjekovna borba Crnogoraca za slobodu i nezavisnost. Velike sile su ipak, gledale da ugrabe svaku priliku, da po ovom pitanju izvrše pritisak na zvanično Cetinje, a kao najveći zagovornik te ideje stajala je Britanija. Nova prilika da se napravi pritisak na knjaza Danila bila je afera oko „pohare Kuča“ 1856. godine. O pohari Kuča izvještavala je i britanska štampa. O tome u jednom britanskom listu možemo pročitati sljedeće:

„Već neko vrijeme istočni krajevi Crne Gore i Brda posebno stanovnici kraja zvanog Nahija Kuči i opštine (commune) Drekalovići ili Drakulović, imaju namjeru i pokazuju nepogrešive simptome želje da budu integrisani dio Turske. U želji da efikasno potisne ove pobunjeničke duhove knjaz Danilo je poslao kontigent od 2000 vojnika sa nekoliko topova, pod komandom svog brata Mirka, na Drekaloviće. Tokom marša, susreli su se predstavnicima pobunjenih krajeva koji su izašli sa prijedlogom o kompromisu, koji je vojvoda Mirko htio da prihvati, ili bar da sasluša, i pregovori su započeli, ali u isto vrijeme on je nastavio marš prema pobunjenim krajevima i lokalno stanovništvo pod pritiskom nadmoćnije sile ostalo je pasivno i mirno. Međutim, on ih je iznenada napao noću, ubivši oko 100 ljudi, uglavnom staraca, žena i dece, odnijevši tom prilikom 6.000 grla stoke.

U objašnjenju ovog naizgled izdajničkog ponašanja knjaz Danilo kaže da je poslao trupe pod vođstvom svog brata da kazni stanovništvo Drekalovića za njihovo nedavno djelovanje u Turskoj Albaniji i više neprijateljskih akata koje su počinili prema obližnjem plemenu Pipera, kao i da ubrza plaćanje njihovog starog duga načinjenog još u doba prošlog vladike.

Ova ekspedicija izgleda da u sebi sadrži sjeme budućih ozbiljnih komplikacija, pošto iako oba *de facto* i prema mapama, i Kuči i Drekalovići, pripadaju Crnoj Gori, skadarski paša ih smatra turskom teritorijom i na ekspediciju gleda kao na neprijateljski upad knjaza Danila i invaziju na provincije koje pripadaju Porti.

Značajna obavještenja koja su prekjuče dostavili Medaković i Vuković, dvojica predstavnika (crnogorskih) poslatih u S. Petersburg i Pariz, kažu da će granice Crna Gore biti uskoro proširene do nekadašnjih prirodnih tačaka, uključujući takozvanu Ivanbegovinu, što će biti i zvanično objavljeno uz kanonadu topova i pušaka. Efekat ove mjere biće u tome što će se povećati veličina knjaževine u vrlo značajnom obimu, jer će gradovi Skadar, Alesio, Podgorica i Bar biti uključeni u novu liniju razgraničenja.

Knjaz Danilo je nedavno poslao svog sinovca na školovanje u Pariz, a sada se sprema da pošalje i dvije nećake radi istog. Knjagina Darinka je poslala u Pariz, kao poklon Princu, komplet crnogorsku nošnju koju je svojeručno izradila, zajedno sa pratećim oružjem iz ove zemlje.²³

U tom trenutku pada i diplomatska inicijativa knjaza Danila i njegova posjeta Parizu. Tamo se susreo i sa britanskim ambasadorom kojem je izrazio želju da posjeti i London. Ovaj plan je doživio neuspjeh zbog engleskog insistiranja da se knjaz predstavi kraljici Viktoriji posredstvom turskog ambasadora, dakle kao vazal Osmanske carevine. Tako je propao prvi pokušaj da se uspostave zvanični odnosi između Crne Gore i Ujedinjenog kraljevstva.

Ustanak u Hercegovini ponovo je skrenuo pogled evropske javnosti na Balkan. Britanska diplomatija uložila je dosta napora

---

²³ *London Daily News*, 7. VIII 1856. godine, preuzeto sa <https://www.britishtnews paper archive.co.uk>

da se ti sukobi smire i dalje ne eskaliraju, preko svog konzula u Mostaru, Čerčila. Tako londonski *Tajms*, kao list i poluzvanično glasilo britanske vlade, iznosi svoju opservaciju da pitanja i razmirice među malim narodima treba da rješavaju sile koje su im najbliže. Direktno po pitanju Crne Gore ovaj list poručuje da je treba zaštititi i poštediti dok ostaje u svojim granicama, a da je treba kazniti čim preko njih prekorači.²⁴ Ovaj stav londonskog lista očigledno je konstrukcija i tipično vigovsko sagledavanje ovog problema. Uz to, vigovska vlada u Londonu u spoljnoj politici oslanja se na poglede lorda Gledstona koji promovise tezu da Turska nema pravo da vlada nad balkanskim hrišćanima. Uoči same bitke, britanska štampa objavljuje vijest da velike sile ne mogu indiferentno gledati na blokadu ili intervenciju Turske u Crnoj Gori.²⁵ Ipak, ne gubeći iz vida i činjenicu da je ona glavni zaštitnik turskog integriteta, britanska diplomatija predlaže formiranje komisije inženjera specijalista za razgraničenje i postavljanje demarkacione linije između Turske i Crne Gore.

Velika pobjeda Crne Gore nad Turskom na Grahovcu načinila je potpuni obrt u sagledavanju ovog problema u diplomatijama velikih sila. Nijedan sila nije mogla preći preko vojnog poniženja koje je pretrpjelo Osmansko carstvo u maju 1857. godine i morala je prihvatiti činjenicu da Crnoj Gori mora dati satisfakciju za ono što je uradila na bojnopolju. Međutim, koliko će se dati Crnoj Gori u tom pogledu, ostalo je predmet sporenja velikih sila. Britanija je zauzela stav da treba formirati posebnu komisiju inženjera, eksperata za razgraničenje Crne Gore i Turske. Ipak, lord Malmzberi, tadašnji ministar vanjskih poslova,

---

²⁴ Dr. Andrija Lainović, „Štampa Zapadne Evrope o Grahovskoj bici 1858“, *Zapisi*, knj. XXIV, Cetinje, 1940. godine, str. 30.

²⁵ *Dublin evening mail*, 10. V 1858. godine, preuzeto sa <https://www.britishnewsarchive.co.uk>

odbio je prijedlog da se govori i o međunarodnom statusu Crne Gore. Listovi u Engleskoj hvalili su držanje i mudru politiku koju je zastupao lord Malmzberi u vezi sa crnogorskim pitanjem. Analizirajući situaciju, londonski novinar, zaključuje da je pitanje Crne Gore jedno od ključnih u britanskoj Istočnoj politici. U svojim odnosima sa Istokom Britanija se vodi principima u koje je uložila mnogo sredstava i ljudskih života. Zbog toga, svako odustajanje, smatra novinar, od tih principa i popuštanje u korist Crne Gore samo bi podrilo kompletnu britansku politiku na Istoku i benefite koje već uživa u tom smislu.²⁶

Pobjeda na Grahovcu će ipak donijeti i zaokret javnog mnjenja na Ostrvu prema Crnoj Gori. Od pobunjenika, koji su predstavljani u najcrnjim bojama, Crnogorci će postati hrabri borci za sopstvenu slobodu i nezavisnost naspram jedne ogromne imperije kakva je Otomanska. Mnogi listovi u Ujedinjenom kraljevstvu hvaliče hrabrost Crnogoraca na bojnopolju i izraziti punu i nedvosmisleno oduševljenost uspjesima na Grahovačkom polju. Ti stavovi nijesu bili dovoljni da promijene i kurs britanske diplomatije koja je čvrsto stajala uz Osmansko carstvo i štitila svoj interes na Bliskom istoku. Zato će i jedan dio ostrvske štape stalno stajati na vladinom stanovištu i dokazivati ispravnost politike Dauning strita. To će značiti i održavanje negativnog stava prema borbi crnogorskog naroda.

Ovo lagano otopljanje stavova i mijenjanje slike o Crnoj Gori i Crnogorcima u britanskom javnom mnjenju zateći će i ubistvo knjaza Danila u Kotoru od strane Todora Kadića 1860. godine. U britanskim listovima nalazimo dosta šture, telegrafске izvještaje o tom događaju. Prema njihovom pisanju crnogorskog vladara knjaza Danila ubio je izgnanik ili politički protivnik, a

---

²⁶ *London Standard*, 20. V 1858. godine, preuzeto sa <https://www.britishnews paper archive.co.uk>

---

naslijedio ga je sinovac, kako ga oni nazivaju, Nikica.²⁷ Promjena na crnogorskom prijestolu ponovo će udaljiti politike dviju zemalja jednu od druge. Knjaz Nikola se okrenuo jačanju tradicionalnih veza sa Rusijom, a Ujedinjeno kraljevstvo ostaće saveznik Turske. Ipak, jednom promijenjeni pogled Britanije na Crnu Goru više se nije mogao ispraviti. Na kraju, vigovska strana britanske politike, predvođena lordom Gledstonom, prevagnula je u narednom periodu i Velika Britanija prihvatit će nezavisnost Crne Gore na Berlinskom kongresu.

---

²⁷ *Reading Mercury*, 18. VIII 1860. godine, preuzeto sa <https://www.britishnewsarchive.co.uk>